

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Функціонування сучасної світової ринкової економіки вимагає раціональних підходів щодо формування ефективних організаційних форм підприємницької діяльності та створення відповідної законодавчої бази для успішної взаємодії усіх суб'єктів ринку. Світовий досвід свідчить про необхідність стимулювання та заохочування розвитку малого підприємництва у будь-якій розвиненій країні з ринковою економікою.

Відповідно до законодавства України, малими підприємствами є підприємства, в яких середньо облікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесят чоловік, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суму, еквівалентну п'ятсот тисяч Євро за середньорічним курсом НБУ відносно гривні [1, с.27].

Проблемам ефективності розвитку малого підприємництва було присвячено багато уваги зі сторони як вітчизняних так і зарубіжних дослідників. Так, значний внесок у розвиток цієї проблеми зробили Барановський О., Бесчастний Л., Гришин И., Колот И., Карпинський Б., Ковальчук Т., Твісс Б., Паркінсон С., Піннінгс Й, Лоренс Б. та інші.

Доцільність розвитку малого підприємництва обумовлена цілою низкою причин. Серед важливих причин можна назвати такі :

- розвиток малого підприємництва призводить до створення додаткових робочих місць в регіонах, підвищує рівень зайнятості населення та сприяє росту його добробуту;
- малі підприємства формують основу для середніх та великих підприємств;
- заохочення населення до створення малих підприємств сприяє розвитку підприємництва в Україні та надає можливість самореалізації ініціативним громадянам;
- малі підприємства швидко та гнучко реагують на зміну ринкового середовища шляхом впровадження нововведень, випуском нової конкурентноспроможної продукції.

Разом з тим дослідження розвитку малого підприємництва в Україні свідчить про наявність багатьох проблем у цій сфері. Так, аналіз діяльності малих підприємств у вітчизняній економіці показує невелику кількість як самих малих підприємств, так і незначну частку їхнього обсягу виробництва.

Сьогодні в економіці України функціонує майже 272 741 малих підприємств (у тому числі селянські фермерські господарства), в яких задіяно 2034,2 тис. чоловік. У таблиці 1 наведені дані щодо розподілу кількості малих підприємств за основними видами економічної діяльності в Україні у 2003 році [5, с.324 -327].

Аналіз таблиці показує, що найбільша кількість малих підприємств функціонує у сфері торгівлі – 38,16 % та у сфері операцій з нерухомістю (здавання під найм та послуги юридичним особам) – 17,21 %. У промисловості створено та працює лише 15,88 % малих підприємств від загальної їхньої кількості, що свідчить відсутність

дієвих механізмів стимулювання малого підприємництва у найважливішій галузі економіки.

Таблиця 1.

Кількість малих підприємств за основними видами економічної діяльності у 2003 році

Види економічної діяльності	Кількість малих підприємств	Частка малих підприємств, %
Всього в Україні	272741	100,00
Сільське господарство	13439	4,93
Промисловість	43303	15,88
Будівництво	23890	8,76
Торгівля	104070	38,16
Готелі та ресторани	9286	3,40
Транспорт та зв'язок	12770	4,68
Операції з нерухомістю	46948	17,21
Колективні та інші послуги	9926	3,64
Освіта, охорона здоров'я та інші види	9109	3,34

У таблиці 2 наведені обсяги виробленої продукції (робіт, послуг) за основними видами економічної діяльності. Аналіз таблиці показує, що не всі зареєстровані малі підприємства мали обсяг виробленої продукції (робіт, послуг) [5, с.329].

Таблиця 2.

Обсяг виробленої продукції малих підприємств за основними видами економічної діяльності у 2003 році

Види економічної діяльності	Кількість малих підприємств, що мали обсяги виробництва	Обсяг виробленої продукції (робіт, послуг)	Частка обсягу за видами діяльності, %
Всього в Україні	200192	33802,2	100,00
Сільське господарство	9137	2132,6	6,31
Промисловість	31860	8228,0	24,34
Будівництво	17717	4885,2	14,45
Торгівля	71835	6188,4	18,31
Готелі та ресторани	7249	1013,7	3,00
Транспорт та зв'язок	9662	2468,0	7,30
Операції з нерухомістю	38308	6664,5	19,72
Колективні та інші послуги	7666	1099,1	3,25
Освіта, охорона здоров'я та інші види	6748	1122,8	3,32

Найбільший обсяг виробництва мали підприємства промисловості 24,34 %, підприємства з операцій з нерухомості – 19,72 %, підприємства торгівлі – 18,31 %, будівельні підприємства – 14,45 % від загального обсягу виробництва малих підприємств .

Частка продукції малих підприємств в загальному обсязі виробництва продукції в економіці України становила в 2003 році лише 7,7 %, промислового виробництва – 3,3 %. Кількість малих підприємств в харчовій промисловості 6982, в легкій промисловості – 4189, в машинобудуванні, металургії та металообробці (трудомістких та матеріаломістких галузях промисловості) – 11955, частка продукції малих підприємств харчової промисловості – 2,8 %, легкої промисловості – 13,5 %, машинобудування, металургії та металообробки в обсязі продукції галузі - 6,6 %. Кількість малих підприємств на 10 000 наявного населення становила в 2003 році 57 підприємств [5, с.330 -333].

У регіональному аспекті малі підприємства розподілені нерівномірно. Найбільша їхня кількість знаходиться в таких регіонах: місто Київ (16,1%), Донецька обл.(9,5% від загальної кількості), Дніпропетровська обл.(6,8%), Харківська обл. (6,2%), Львівська обл. (5,7%), Автономна Республіка Крим (5,1%), Одеська обл. (4,8%), Запорізька обл. (3,9 %) та Луганська обл. (3,7%).

Численні дослідження ефективності функціонування малих форм підприємницької діяльності показують, що до основних чинників, що гальмують їх розвиток відносяться:

- недосконалість законодавчої та правової вітчизняної системи, відсутність дійових правових актів, спрямованих на стимулювання та підтримку малого підприємництва;
- велика кількість адміністративних перешкод щодо реєстрації, ліцензування, сертифікації, регулювання орендних відносин та ін.;
- відсутність кредитно-фінансової підтримки малого підприємництва;
- податковий тиск та складна система звітності;
- зайве втручання органів державної влади у діяльність малих підприємств.

У грудні 2000 року був прийнятий Закон України “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні”. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні є комплексом заходів, спрямованих на реалізацію державної політики щодо проблем розвитку малого підприємництва.

Основними завданнями Програми є:

- створення державної системи забезпечення розвитку та підтримки малого підприємництва;
- створення необхідних умов для розвитку малого підприємництва в регіонах;
- сприяння утворенню нових робочих місць суб'єктами малого підприємництва;
- підтримка ділової та інвестиційної активності, розвиток конкуренції на ринку товарів та послуг;
- залучення до підприємницької діяльності жінок, молоді, пенсіонерів та інших верст населення;
- активізація фінансово-кредитних та інвестиційних механізмів, пошук нових форм фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва;
- формування регіональної інфраструктури розвитку та підтримки малого підприємництва;

- створення умов для розвитку малого підприємництва у виробничій сфері.

До основних напрямків Програми відносяться:

- 1) удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності;
- 2) формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності;
- 3) активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва;
- 4) сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва;
- 5) впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва.

Важливим напрямком успішної реалізації Програми є спрямування дій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на створення та підтримку сприятливого середовища для розвитку підприємництва як основного чинника розвитку регіональної економіки.

Основними завданнями цього процесу є:

- впровадження дійових механізмів взаємодії регіональних органів влади з суспільними організаціями підприємців на основі соціального партнерства;
- розробка та реалізація регіональних та місцевих програм розвитку малого підприємництва.

Взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з підприємцями забезпечується шляхом сприяння формуванню суспільних колегій та координаційних рад щодо питань розвитку малого підприємництва та залучення до участі у формуванні та реалізації державної політики регіональних та галузевих об'єднань підприємців.

Регіональні програми спрямовуються на комплексне вирішення питань розвитку та підтримки малого підприємництва в межах повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а саме:

- удосконалення нормативно-правової бази, фінансово-кредитного забезпечення, зменшення податкового тиску у сфері малого підприємництва;
- впровадження системи фінансово-кредитної та ресурсної підтримки суб'єктів малого підприємництва, у тому числі створення регіональних гарантійно-кредитних установ, фондів сприяння розвитку малого підприємництва;
- сприяння розвитку регіональної інфраструктури підтримки малого підприємництва;
- фінансове забезпечення заходів щодо реалізації регіональних програм розвитку підприємництва.

Проголошені Законом України "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" завдання та напрямки регіонального та загального розвитку малого підприємництва на жаль не забезпечують у повному обсязі активізації розвитку малих підприємств.

Розглянемо регіональні аспекти розвитку малого підприємництва на прикладі Одеської області. Кількість малих підприємств в Одеській області складала 11735, що становить 110,1% від рівня 2001 року та 122,4 % від рівня 2000 року.

Середньорічна кількість працюючих на малих підприємствах Одеської області становила в 2002 році 98109 тис. чоловік, що становить 106,8 % від рівня 2001 року та

112,9 % від рівня 2000 року. У таблиці 3 наведені дані щодо розподілу кількості малих підприємств Одеської області за основними видами економічної діяльності у 2002 році [6, с.270 -272].

Таблиця 3.

Кількість малих підприємств в Одеській області
за основними видами економічної діяльності у 2002 році

Види економічної діяльності	Кількість малих підприємств	Частка малих підприємств, %
Всього в Одеській області	11735	100,00
Сільське господарство	586	5,00
Промисловість	1577	13,44
Будівництво	975	8,31
Торгівля	4069	34,67
Готелі та ресторани	575	4,90
Транспорт	995	8,48
Операції з нерухомістю	1938	16,51
Коллективні та інші послуги	579	4,93
Інші види	441	3,76

Аналіз таблиці показує, що найбільша кількість малих підприємств функціонує у сфері торгівлі – 34,67 %, у сфері операцій з нерухомістю – 16,51 % та у промисловості - 13,44 %, що відображає загальні тенденції, що характерні для всієї української економіки.

Відносно невелика кількість малих підприємств, що створені та функціонують у промисловості Одеської області є, на наш погляд, негативним моментом, оскільки Одеська область з часів Радянського Союзу була промислово розвиненим регіоном з великим потенціалом. Така ситуація є прямим наслідком відсутності ефективного економіко-правового механізму розвитку малого підприємництва.

Таблиця 4 показує обсяги виробленої продукції (робіт, послуг) за основними видами економічної діяльності в Одеській області у 2002 році [6, с.275].

Аналізуючи таблицю, можна зробити висновки, що найбільший обсяг виробництва мали підприємства промисловості 21,90 %, підприємства з операцій з нерухомості – 16,37 %, підприємства транспорту – 16,35, будівельні підприємства – 14,63 % та підприємства торгівлі – 11,53 %, від загального обсягу виробництва малих підприємств Одеської області.

Малі підприємства Одеської області забезпечують 9,3 % від загального обсягу виробництва (робіт, послуг) у регіоні. Чисельність працюючих на малих підприємствах становить 8,8 % від загальної кількості працівників підприємств, установ та організацій Одеської області. Такі дані свідчать про відставання від світових тенденцій, оскільки в економічно розвинених країнах кількість працюючих у малому підприємстві та рівень їхнього виробництва становить від 50 до 70 % від загального рівня в економіці.

Таблиця 4.

Обсяг виробленої продукції малих підприємств Одеської області
за основними видами економічної діяльності у 2002 році

Види економічної діяльності	Обсяг виробленої продукції (робіт, послуг)	Частка обсягу за видами діяльності, %
Всього в Одеській області	1479023,0	100,00
Сільське господарство	128715,7	8,70
Промисловість	323972,5	21,90
Будівництво	216373,6	14,63
Торгівля	170513,9	11,53
Готелі та ресторани	46438,0	3,14
Транспорт	241808,7	16,35
Операції з нерухомістю	242168,4	16,37
Колективні та інші послуги	61792,9	4,18
Інші види	47239,3	3,20

Найбільшу частку виробництва в Одеській області має у Ананьєвському – 28,6 % від загального обсягу виробництва, Красноокнянському – 26,1 %, Кодимському – 23,0 %, м. Котовськ – 22,4 %, Великомихайлівському – 21,5 % та Ширяївському районах – 20,6 %. Найменша частка виробництва малих підприємств – у м.Южне – 2,2 %, м.Іллічівськ – 5,7 %, м.Ізмаїл – 7,4 % та у м.Одеса – 9,5 % [6, с.278].

Аналіз ефективності діяльності малих підприємств перед усім базується на аналізі співвідношення “результат – витрати”. І одним з основних показників економічної ефективності є витрати на 1 грн. товарної продукції підприємств. Дослідження результативності малих підприємств Одеської області показують, що у 2002 році витрати на 1 грн. продукції перевищували 1 грн. та становили 1,07 грн.

За основними видами економічної діяльності ці витрати набули таких показників : у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві – 1,01 грн.; у промисловості – 1,06 грн.; у будівництві – 1,07 грн.; у оптовій та роздрібній торгівлі (включаючи торгівлю транспортними засобами та послуги з їх ремонту) – 1,17 грн.; у готельному та ресторанному бізнесі – 1,05 грн.; у транспорті – 1,04 грн.; операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги користувачам – 1,10 грн.; колективні, громадські та особисті послуги – 1,04 грн. [6, с.279-280].

Збитковість діяльності малих підприємств Одеської області за основними видами діяльності свідчить про низку проблем та перепон, що супроводжують функціонування малого підприємництва. І хоча в Одеській області сформована система підтримки та регулювання малого підприємництва, наведений аналіз свідчить про її неефективність.

Узагальнюючи усе вищенаведене, можна зробити висновки, що негативні тенденції, які склалися в економіці малого бізнесу потребують термінового вирішення нагальних проблем пов’язаних з умовами їх розвитку.

До основних напрямків вирішення проблем малих підприємств в регіональному аспекті, на наш погляд, відноситься:

- проведення семінарів для обговорення та аналізу ситуації, що склалася у малому бізнесі на рівні місцевих органів влади з залученням представників

малого підприємництва, експертів та науковців з метою формування сукупних заходів щодо стимулювання ефективної діяльності малих підприємств;

- активізація інвестування малих підприємств: створення відповідних фондів та програм регіональними органами влади;
- залучення керівництва великих та середніх підприємств Одеської області до конструктивного вирішення проблем малих підприємств: оренда виробничих приміщень, лізинг устаткування та обладнання;
- створення та подальший розвиток існуючих ефективних консультаційних центрів сприяння розвитку малого підприємництва, та залучення до їх роботи кваліфікованих експертів та науковців.

Реалізація виділених напрямків сприятиме подальшому розвитку малого підприємництва в регіоні та підвищить стимулювання та ефективність їхньої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16.01. 2003 р. № 436-ІУ.
2. Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» від 21.12.2000 р. № 2157-Ш.
3. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 р. № 433-ІУ.
4. Державне регулювання економіки. Під ред. Нікіфорова А.С. – К.: КНЕУ, 2000. – 267 с.
5. Статистичний щорічник України за 2003 рік. – Київ.: Консультант, 2004. – 632 с.
6. Статистичний щорічник Одеської області за 2002 рік. – Одеса: Одеське обласне управління статистики, 2003. – 543 с.

Резюме

Статья посвящена исследованию проблем развития малых предприятий в Украине. В статье определены особенности и направления развития малых предприятий в Одесском регионе.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

П.І.П.: Семенова Валентина Григорівна

Місце роботи: Доцент кафедри економіки підприємства Одеського державного економічного університету

Адреса: 65078, м. Одеса, вул.Гайдара 74-б, кв.59.

Телефон (службовий): 23-84-03

Телефон (домашній): 761-01-56

ВИТЯГ

з протоколу № 2 засідання кафедри економіки
підприємства від 14 вересня 2005 року.

Присутні: всі члени кафедри

СЛУХАЛИ: Про рекомендацію до друку у Збірнику наукових праць ОДЕУ статтю доцента Семенової В.Г. "Регіональні аспекти розвитку малих підприємств".

ВИСТУПИЛИ:

Доцент Егупов Ю.А. Враховуючи актуальність і практичне значення основних положень, висновків та рекомендацій, наведених у статті Семенової В.Г., вважаю, що її можна рекомендувати до друку у науковому збірнику.

Доцент Сабадирьова А.Л. У статті Семенової В.Г. зроблений аналіз та запропоновані шляхи удосконалення регіональної політики активізації розвитку малого підприємництва, що безумовно є актуальним напрямом функціонування вітчизняної економіки. Вважаю, що статтю можна рекомендувати до друку у науковому збірнику.

УХВАЛИЛИ: Стаття доцента Семенової В.Г., «Регіональні аспекти розвитку малих підприємств» актуальна, має практичне значення, відповідає вимогам ВАК і рекомендується до друку у науковому збірнику.

Завідуючий кафедрою
економіки підприємства
д.е.н., професор

Осипов В.І.

Секретар

Плетницька З.І.